

Γιάννης Μηλιός: «Οι Έλληνες επαναστάτησαν απέναντι στο «παλιό» δεσποτικό καθεστώς». Συνέντευξη στο ONEMAN και τον Γιώργο Ρομπόλα

Τα πιο κρίσιμα ζητήματα της νεοελληνικής ιστορίας τοποθετούνται ξανά: η διαμόρφωση του ελληνικού έθνους και των ορίων του, η οικοδόμηση του ελληνικού αστικού κράτους, η κληρονομιά της Επανάστασης.

1. *Γράφετε πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν α-εθνική και όχι τουρκική όπως οι περισσότεροι πιστεύουμε. Απέναντι σε ποιον ή σε ποιους επαναστάτησαν λοιπόν οι Έλληνες;*

Το οθωμανικό κράτος αποτελούσε έναν θρησκευτικό δεσποτισμό, ριζικά διαφορετικό από τα εθνικά κράτη. Ο Σουλτάνος αποτελούσε τον άμεσο εκπρόσωπο του θεού και του ισλάμ στη γη, ο πληθυσμός διαιρείτο ανάλογα με τη θρησκευτική του πίστη σε πιστούς και άπιστους (όχι σε «Τούρκους» και μη) και εντασσόταν, σε αντιστοιχία με αυτή τη διαίρεση, στο κράτος. Το μεγαλύτερο μέρος των «απίστων» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσαν οι χριστιανοί ορθόδοξοι. Στον ορθόδοξο Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης ανατέθηκαν, πέραν των θρησκευτικών, δικαστικές και εκπαιδευτικές αρμοδιότητες σε σχέση με όλους τους ορθόδοξους πληθυσμούς της Αυτοκρατορίας. Η δικαιοδοσία του ως αξιωματούχου του οθωμανικού κράτους επεκτεινόταν σε πολύ ευρύτερους πληθυσμούς, συγκριτικά με εκείνους του Βυζαντίου. Παράλληλα, η Ορθόδοξη Εκκλησία απέκτησε εκτεταμένα τιμάρια, δηλαδή το δικαίωμα να ιδιοποιείται φόρους και δασύματα. Επίσης, σε υψηλές πολιτικές θέσεις της καθαυτό οθωμανικής διοίκησης συμμετείχαν και ελληνόφωνοι ορθόδοξοι λαϊκοί, που ως επί το πλείστον κατάγονταν από την παλιά Βυζαντινή Αριστοκρατία, οι οποίοι ονομάστηκαν Φαναριώτες από τη συνοικία Fener όπου κατοικούσαν. Απέναντι σε αυτό το «παλιό» δεσποτικό καθεστώς επαναστάτησαν οι Έλληνες, με στόχο να δημιουργήσουν ένα μοντέρνο συνταγματικό-δημοκρατικό εθνικό κράτος.

2. *Πόσο μακριά απέχει από την πραγματικότητα να πιστεύουμε ότι όσοι πολέμησαν στα χρόνια της επανάστασης ήταν αποκλειστικά Έλληνες;*

Ελάχιστα! Ήταν Έλληνες, δηλαδή ορθόδοξοι πληθυσμοί (ελληνόφωνοι, αλβανόφωνοι, βλαχόφωνοι ...) που είχαν πολιτικοποιηθεί εθνικά, είχαν μετασχηματιστεί σε Έλληνες (από «Ρωμαίοι», όπως αυτοορίζονταν μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα οι ορθόδοξοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) και αγωνίζονταν για «εθνική ελευθερία» και «φώτα», δηλαδή για ένα ανεξάρτητο συνταγματικό-δημοκρατικό κράτος, που θα ανασυστήσει, όπως πίστευαν (και διακήρυσσαν όλα τα επίσημα κείμενα της Επανάστασης), την κληρονομιά της αρχαίας Ελλάδας στη νέα εποχή. Βεβαίως, συντάχθηκαν *ευκαιριακά* με την Επανάσταση και ορισμένοι άρχοντες-οπλάρχηγοί του «παλιού καθεστώτος», όχι από εθνική στράτευση, αλλά από σκοπιμότητα, για όσο διάστημα μπορούσαν να αποκομίζουν οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο Σάββας Καμινάρης-Φωκιανός, ο οποίος εντάχθηκε με τους ενόπλους του στο στράτευμα του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία, αλλά στη συνέχεια, όταν τα πράγματα

έγειραν υπέρ των Οθωμανών, πολέμησε μαζί με τον οθωμανικό στρατό εναντίον του Υψηλάντη.

3. *Πόσο έντονα έχει χρησιμοποιηθεί το 1821 στην Ελλάδα για να τονωθεί μία κακώς εννοούμενη εθνική υπερηφάνεια ή ακόμη και εθνικιστικές τάσεις;*

Πράγματι, αυτό έχει συμβεί και συμβαίνει. Όμως, ακόμα εντονότερη είναι και η αντίστροφη τάση: ο σύγχρονος εθνικισμός υποβαθμίζει τη σημασία ου 1821. Το κυρίαρχο εθνικιστικό αφήγημα περί συνέχειας του ελληνικού έθνους από την αρχαιότητα, εν πολλοίς αποσιωπά την ιστορική τομή την οποία εκφράζει το 1821: τις πρωτοφανείς πολιτειακές αλλαγές που συνδέονται με την εθνική πολιτικοποίηση των μαζών και (μέσω της Επανάστασης) την απαίτησή τους για ένα εθνικό-συνταγματικό κράτος «πολιτών». Ισχυρίζονται ότι το κυρίαρχο συγκροτητικό στοιχείο του «ελληνικού λαού» είναι η «αντίσταση και διαρκής ανταρσία» στους «Τούρκους» από το 1453 και μετά. Το έθνος («ο ελληνικός λαός») παρουσιάζεται ως μια διιστορική ενότητα, ουσιαστικά ανεξάρτητη από τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές σχέσεις. Και ως διαφορά της Επανάστασης από τις άλλες υποτιθέμενες «αντιστάσεις» θεωρείται ότι αυτή ήταν νικηφόρα. Ακυρώνεται η ιστορική ιδιαιτερότητα του 1821, η πολιτειακή, οικονομική, κοινωνική, ιδεολογική τομή που εισάγει στην ιστορία. Διακηρύσσεται ότι σημασία έχει *αυτό που, τάχα, «πάντοτε προϋπήρχε»* αυτής της τομής, η υποτιθέμενη «συνέχεια» του «ελληνικού έθνους» ...